

2 Eigen visie op onderwijskwaliteit

2.1 Het belang van een valabel concept 'kwaliteit'

In deze paragraaf wordt tegemoet gekomen aan de kwaliteitsverwachting
K1
van het Referentiekader voor Onderwijskwaliteit (zie hoofdstuk 3 van deze handleiding)

In de pedagogie staat de ontwikkeling van het jonge leven centraal, waarbij de individuele ontmoeting en de relatie tussen leerlingen of kinderen¹ en leerkrachten doorslaggevend zijn. In scholen worden dan ook voortdurend nieuwe inzichten, vaardigheden, procedures, besluiten, plannen, ... gecreëerd en voortgebracht ('geproduceerd').

In het project en handboek "Wege zur Qualität" (voortaan WzQ)² wordt nagegaan hoe men kwaliteit kan karakteriseren bij de 'relationele dienstverlening' (zoals op school, in een ziekenhuis of bejaardentehuis). Udo Hermannstorfer^{3 4} legt nauwgezet uit hoe de processen in een school van totaal andere aard zijn dan deze bij de productie van goederen. Dat zal weinigen verrassen en **toch zien we zo vaak dat de denkwijze aangaande kwaliteitsnormen in de goederenproductie de beoordeling van kwaliteit in het onderwijs besmet!**

Ook Gert Biesta⁵ wijst erop dat opvoedkundige systemen 'open' zijn (d.w.z. onderhevig aan vele factoren), 'semiotisch' (d.w.z. bestaande uit interacties die gebaseerd zijn op interpretatie en betekenisverlening) en 'recursief' (d.w.z. constant bijgestuurd door feedback van leraren en leerlingen). Daarom is het paradigma van causaliteit niet gepast. De ontwikkeling van menselijke kwaliteiten kan niet afgedwongen, opgelegd of veroorzaakt worden. Udo Hermannstorfer somt enkele elementen waarin 'werken met mensen' wezenlijk verschilt van materiële productieprocessen. We lichten ze hier even toe:

1. Onze pedagogische arbeid richt zich op levende mensen, met lichaam, ziel en geest. Alles wat we doen is levensecht. Waar men bij materiële productieprocessen afval,

---

¹ Voor de eenvoudigheid beperken we ons voortaan tot 'leerlingen'.

² Te volgen op <http://www.wegezurqualitaet.info/home>

³ Udo Hermannstorfer, Die Arbeit am Menschen: ein Produktionsvorgang? Zur Charakteristik von Beziehungsdienstleistungen.
<http://www.wegezurqualitaet.info/home/deutschland/wegezurqualitaet/publikation.en.html> of <http://www.sozialimpulse.de/selbstverwaltung.html>

⁴ Binnen de Vlaamse schoolbeweging is Hans Annoot sterk vertrouwd met het gedachtegoed van Udo Hermannstorfer.

⁵ Biesta, G.J.J. (2016). Improving education through research? From effectiveness, causality and technology to purpose, complexity and culture. *Policy Futures in Education* 14(2) 194-210

- nevenproducten of mislukte producten uit de keten verwijderd, moet men er bij mensen rekening mee houden dat elke (inter)actie zijn sporen nalaat.
2. Bij de materiële processen staat het product als voorwerp tussen de producent en de klant. Helemaal anders in de sociaal gerichte sector, waar het onderwijs deel van uitmaakt. De 'klant' (leerling/kind) en op zekere wijze ook de leraar zijn daar zelf het voorwerp. De handelingen hebben rechtstreeks effect op hen.
  3. Daarom speelt de situatie van de leerling (zijn welbevinden, gezondheid, emotionele toestand) mee. Men zou het kunnen vergelijken met een productie waarbij de producent ook de verantwoordelijkheid moet nemen voor het feit of en hoe de klant het product zinvol gebruikt.
  4. Onze leerlingen zijn geenszins eenvoudig passief 'materiaal'. Impulsen voor het pedagogisch handelen ontstaan uit inzicht in de individualiteit van de leerlingen. Overigens wordt de werking niet alleen door de initiatieven van de leraar bepaald. Ook de ervaringsmogelijkheden, de bereidheid en de wil van de leerlingen spelen een rol.⁶
  5. Terwijl men in 'systemen' naar onpersoonlijkheid streeft, vrij van persoonlijke factoren, moet de schoolgemeenschap juist de individueel unieke ontwikkeling mogelijk maken en stimuleren.
  6. Techniek kan het wezenlijke van de onderwijspedagogische relatie niet vervangen, hoogstens ondersteunen.
  7. Het verloop van pedagogische processen kan men niet definitief bepalen, omdat ze meestal interactief gebeuren. Resultaten en effecten worden door het verloop van de handelingen zelf bepaald. Planning en voorbereiding zijn vruchtbaar voor de verscherping van het bewustzijn en de situationeel gebonden creatieve improvisatie. Wat "zou moeten" ontstaan, kan slechts in zeer algemene, intentionele vorm verwoord worden.
  8. Pedagogische processen zijn open. Hun effect moet afgewacht worden. Een werkelijkheidsgetrouw beeld van de effecten ontstaat trouwens maar door én het lichamelijke, én het zielsmatige, én het geestelijke aspect van de mens in beschouwing te nemen. Wegens de vele wisselwerkingen tussen deze gebieden kan men niet met grote eenduidigheid geïsoleerde uitspraken over succes doen.
  9. Terwijl bij goederenproductie de herhaalbaarheid van de handeling beklemtoond wordt, komt hier de originaliteit van de handeling naar voren. Hoe beter het lukt om deze creatieve individualisering waar te maken, des te hoger is de kwaliteit van het werk. Ontwikkelingsprocessen verlopen trouwens niet lineair, maar kennen ook periodes van stilstand en crisis. Deze als kwaliteitsverlies bestempelen zou een veronachtzaming zijn van de wetmatigheden in de menselijke ontwikkeling. Daarom is het ongepast om hier van een optimalisatieproces te spreken. Pedagogen moeten steeds opnieuw een origineel van de grond af oprichten, terwijl men bij optimalisatie enkel een verhoging bewerkstelligt bovenop een blijvende sokkel.
  10. Omdat de vrijheid van de pedagoog een essentiële component is in het individualisatieproces, kan men de kwaliteit niet verzekeren door reproduceerbare standaarden en normen.

---

⁶ Zie ook Maarten Simons en Jan Masschelein (2017), *De leerling centraal in het onderwijs? Grenzen van personalisering*, Leuven, Acco

11. Bij materiële productieprocessen heerst concurrentie waardoor de 'beste' producent het grootste marktaandeel verovert: diegene die zo goedkoop mogelijk voldoende aan de marktvraag kan beantwoorden. Antwoorden op pedagogische vragen ontstaan niet door concurrentie, maar door samenwerking (tussen vele pedagogische 'professionals') en het opnemen van verantwoordelijkheid. Op deze manier wordt de marktdruk vermeden die zorg voor het geld groter maakt dan zorg voor de mens.

2.2 Wezenlijke kenmerken van de steinerpedagogie⁷

In deze paragraaf wordt tegemoet gekomen aan de kwaliteitsverwachtingen
V1, K1 en BL1
van het Referentiekader voor Onderwijskwaliteit (zie hoofdstuk 3 van deze handleiding)

---

⁷ Op aanvraag kan een vertaling worden bekomen van de internationale identiteitsteksten van het IF (International Forum for Steiner/Waldorf Education, the Hague Circle) en IASWECE (International Association for Steiner/Waldorf Early Childhood Education)